

Archeologienota

Mechelen – Antwerpsesteenweg 249

Natasja Reyns en Ruth Ferket

Temse
2017

Colofon

Rapporten van het archeologisch onderzoeksbureau All-Archeo bvba

Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Auteurs: Natasja Reyns en Ruth Ferket

All-Archeo bvba
Laagstraat 12
9140 TEMSE

Wettelijk depot nummer
D/2017/12.807/186

© All-Archeo bvba

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de opdrachtgever.

All-Archeo bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	4
2	Verslag resultaten bureauonderzoek	5
2.1	Administratieve gegevens	5
2.2	Archeologische voorkennis	7
2.3	Onderzoeksopdracht	7
2.3.1	Vraagstelling en randvoorwaarden	7
2.3.2	Beschrijving geplande werken.....	8
2.3.3	Werkwijze	15
2.4	Assessmentrapport	15
2.4.1	Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied.....	15
2.4.2	Historische beschrijving van het onderzochte gebied	21
2.4.3	Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader	26
2.4.4	Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese.....	29
2.4.5	Afweging noodzaak verder vooronderzoek	29
3	Samenvatting.....	31
4	Bibliografie	32
4.1	Publicaties	32
4.2	Websites	32
5	Bijlagen	33
5.1	Archeologische periodes	33
5.2	Plannenlijst	33
5.3	Fotolijst.....	34

1 Inleiding

Deze archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van de aanvraag van een omgevingsvergunning waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m² of meer beslaat, de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de vergunning betrekking heeft 3000 m² of meer bedraagt en waarbij de percelen helemaal buiten de archeologische zones liggen, opgenomen in de vastgestelde inventaris van archeologische zones,¹ zoals bepaald in artikel 5.4.1 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013. Het onderzoeksgebied valt niet binnen een beschermde archeologische site, noch binnen een gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt.²

Alle coördinaten die weergegeven worden, zijn uitgedrukt in Lambert 72, tenzij anders vermeld.

De uitvoering van vooronderzoek zonder ingreep in de bodem gaat steeds de uitvoering van vooronderzoek met ingreep in de bodem vooraf. Het doel van een archeologisch vooronderzoek wordt immers met een minimum aan destructie van het archeologisch erfgoed bereikt.

---

¹ <https://geo.onroenderfgoed.be>

² <https://geo.onroenderfgoed.be>

2 Verslag resultaten bureauonderzoek

Het doel van de archeologische bureaustudie is de aanwezigheid, aard en bewaringsomstandigheden van de archeologische monumenten te kunnen inschatten, de landschappelijke opbouw van het gebied te kennen, om de impact van de werken op het aanwezige archeologische erfgoed in te schatten en daaruit concrete aanbevelingen te formuleren voor de verdere prospectiestrategie.

2.1 Administratieve gegevens

Projectcode: 2017K218

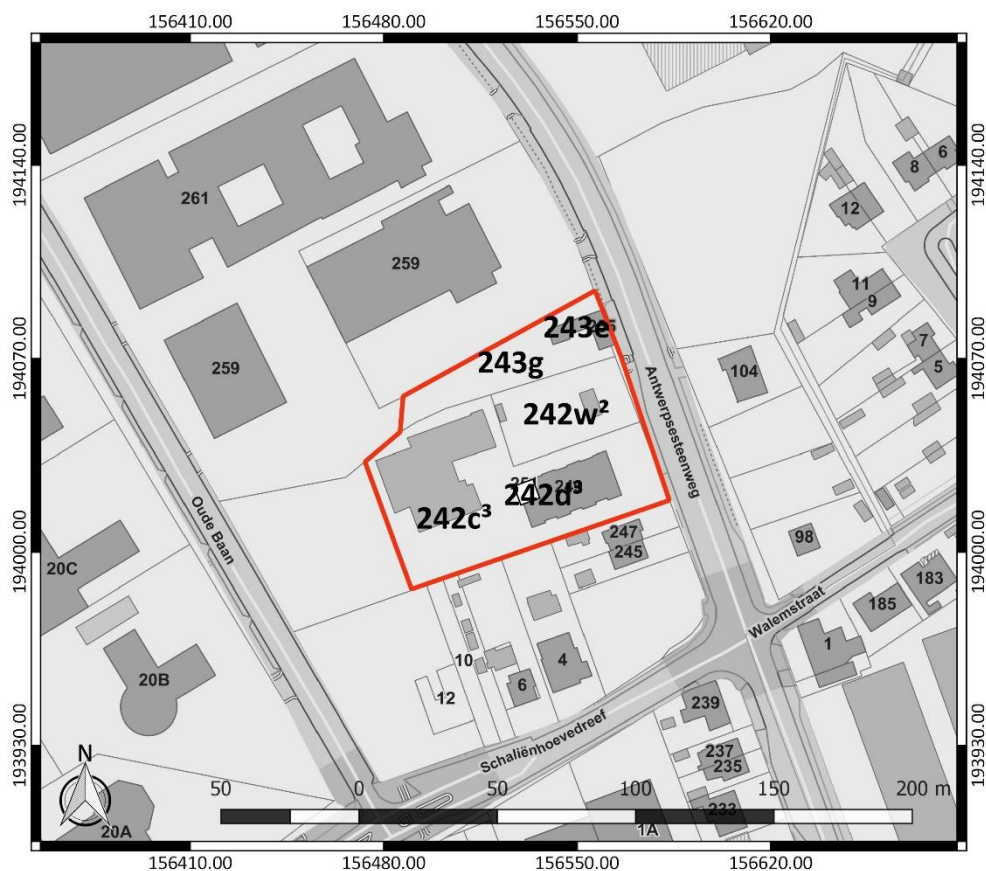
Erkend archeoloog: All-Archeo bvba, OE/ERK/Archeoloog/2015/00018

Locatie (provincie, gemeente, deelgemeente, adres, toponiem): Antwerpen, Mechelen, Mechelen, Antwerpsesteenweg 249, Antwerpsesteenweg

Bounding box x/y Lambert 72 coördinaten:

- 156556, 194095
- 156583, 194019
- 156490, 193987
- 156473, 194033

Kadastraal plan:

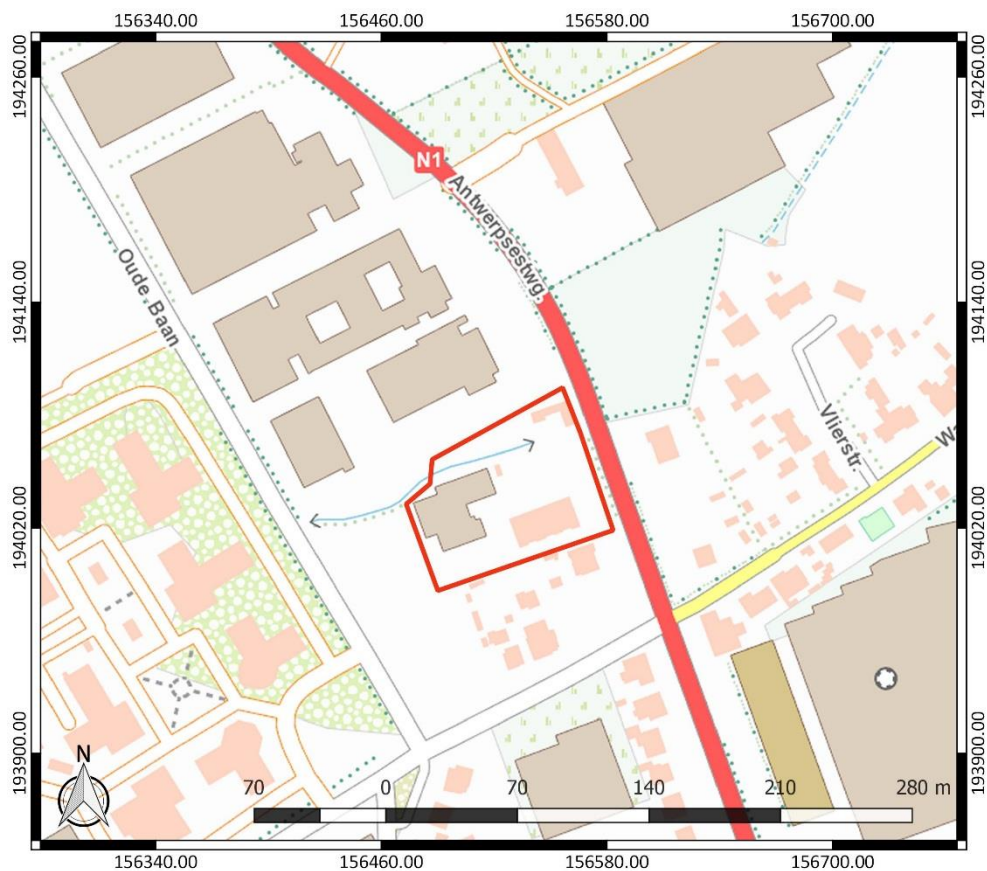

Figuur 1: Kadastraal plan met aanduiding van het onderzoeksgebied in rood (www.geopunt.be)

Kadastrale percelen: Mechelen, Afdeling 2, sectie A, nummers 242c³, 242d³, 242w², 243e en 243g

Oppervlakte onderzoeksgebied: ca. 7672 m²

Topografische kaart:

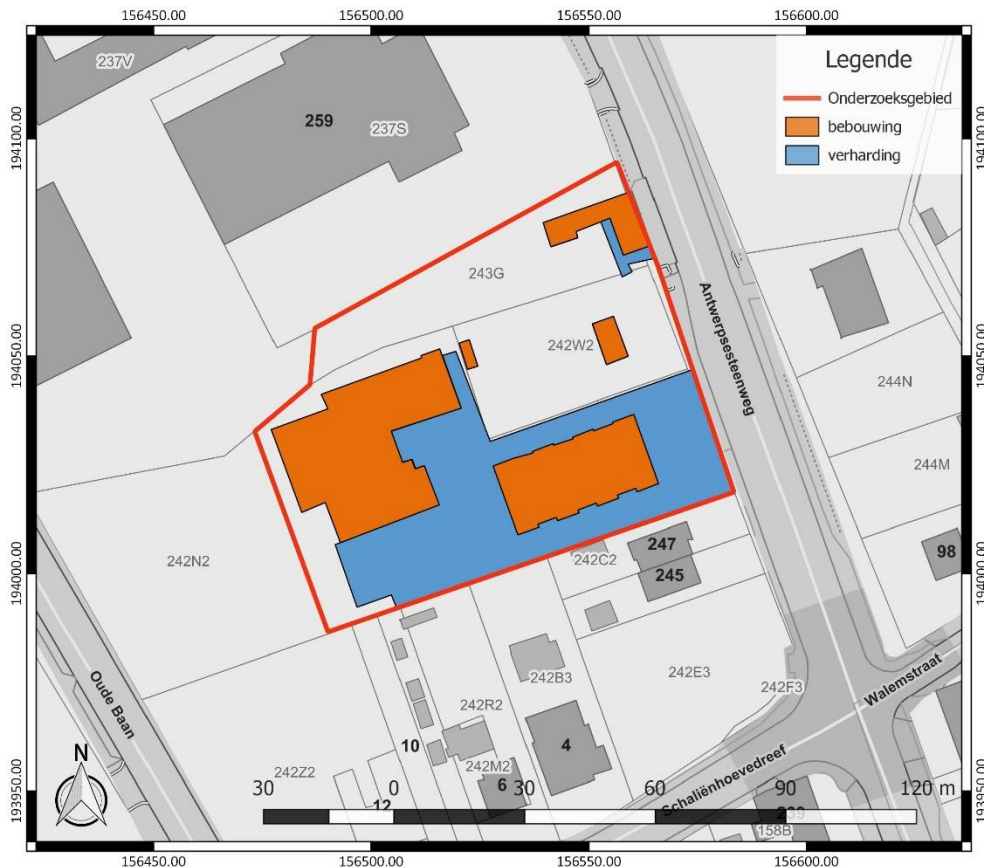

Figuur 2: Topografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.dov.vlaanderen.be>)

Begin- en einddatum uitvoering onderzoek: 30/11/2017 – 06/12/2017

Relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed: bureauonderzoek, steentijd, ijzertijd, middeleeuwen, nieuwe tijd, nieuwste tijd, akkerland, grasland

Verstoorde zones: Er bevinden zich gebouwen en verhardingen ter hoogte van het onderzoeksgebied (Figuur 3). Er kan verondersteld worden dat de realisatie ervan enige negatieve impact heeft gehad op het archeologisch bodemarchief. De precieze aard en de omvang van deze verstoring is echter niet gekend.

Figuur 3: Verstoringenkaart met aanduiding van de bestaande bebouwing (oranje) en verhardingen (blauw) binnen het onderzoeksgebied (rood). Onderkaart: GRB (www.geopunt.be)

2.2 Archeologische voorkennis

Deels binnen het onderzoeksgebied ligt CAI-locatie 102253, waar met veldprospectie een vondstenconcentratie lithisch materiaal uit de steentijd werd aangetroffen (Figuur 26). Onder de vondsten bevinden zich klingen, schrabbers, een gaaf bijltje en een geslepen silexbijl.³ Deze vondst komt verder aan bod in hoofdstuk 2.4.3.

2.3 Onderzoeksopdracht

2.3.1 Vraagstelling en randvoorwaarden

Naar aanleiding van de geplande werken ter hoogte van het onderzoeksterrein werd een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd. Hierbij staat de vraag centraal wat de impact zal zijn van de geplande werken op het archeologisch bodemarchief. Op basis daarvan wordt een afweging gemaakt of verder archeologisch onderzoek met ingreep in de bodem nodig is.

Volgende onderzoeksvragen worden behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein?
- Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?
- Wat is de impact van de geplande werken?

Randvoorwaarden: er zijn geen randvoorwaarden van toepassing.

³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 102253, Oude Bergen 1 (geraadpleegd op 4 december 2017)

2.3.2 Beschrijving geplande werken

Het project betreft de nieuwbouw van 2.397 m² industriebouw en 3.277 m² vernieuwde verharding. De aanwezige bebouwing en verharding op het terrein worden gesloopt. De nieuwbouw wordt gefundeerd op kolommen die een verstoringsdiepte tot 1,25 m kunnen hebben. De rest van de fundering is ca. 65 cm dik. Over de rest van de plaat en de verharding bedraagt de verstoringsdiepte ca. 50 cm. Diepere uitgravingen zijn plaatselijk en zijn voorzien ter hoogte van een liftput, een HS-cabine, een tellerlokaal en een reeks hemelwaterputten aan de westelijke zijde van de nieuwbouw. Een plaatselijke verlaging voor het voorzien van ondergrondse infiltratiekratten is mogelijk. De positie en grootte hiervan is voorlopig nog niet gekend. Het terrein wordt plaatselijk opgehoogd.

Verder zijn er indirecte factoren zoals compactie bij de werfingrepen door de inzet van zware machines, die een negatieve invloed op het aanwezige bodemarchief hebben.

Figuur 4: Ontwerpplan (Tecro&Krea Architecten)

15.3672 DONCKERS MECHELEN - Antwerpsesteenweg 249 - 8-2800 Mechelen

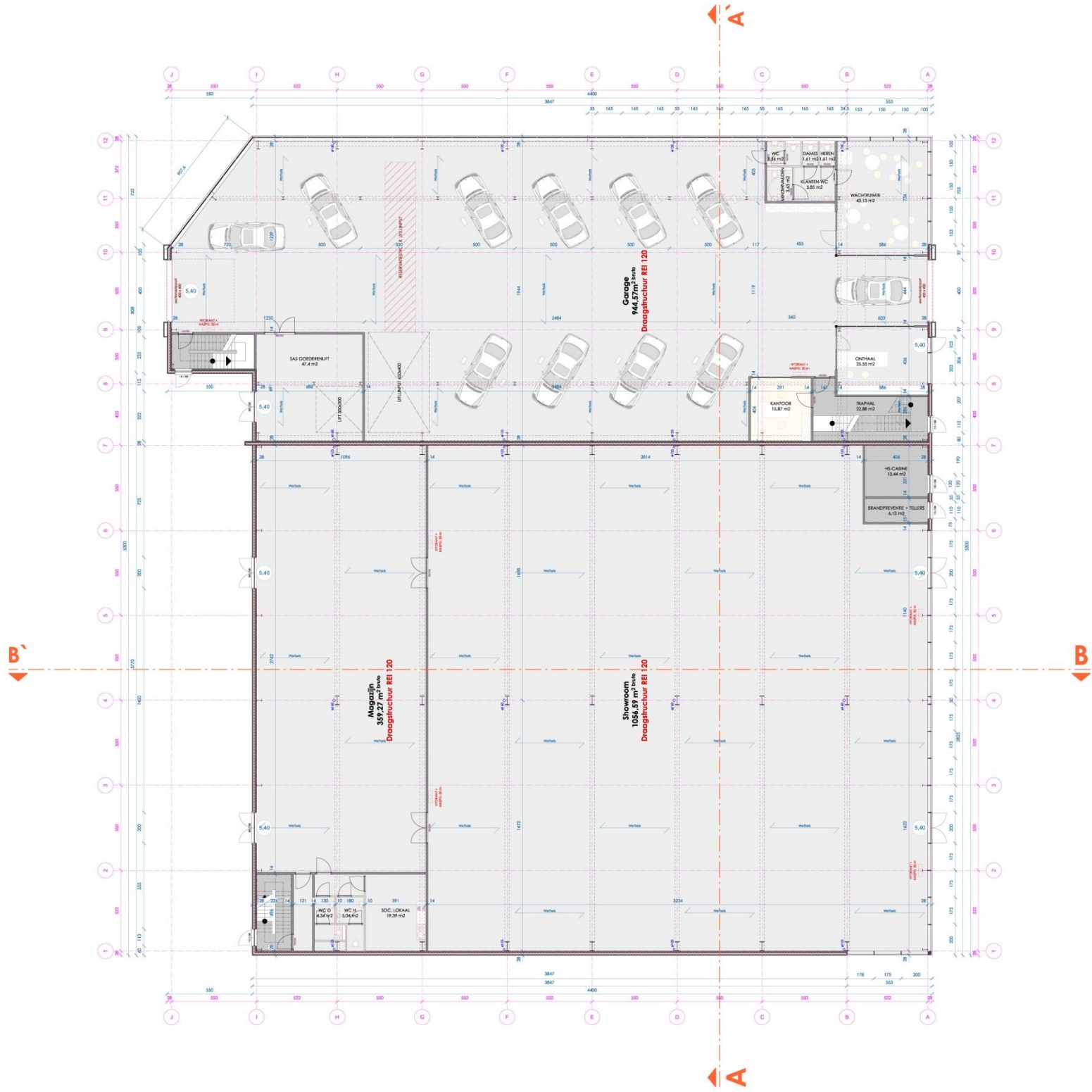
BOUWAANVRAAG - BA_Blok A_P_N_0 - 17/11/2017 - jw

Grondplan Gepl.vloers - Nieuwe Toestand
1:100

1000 cm

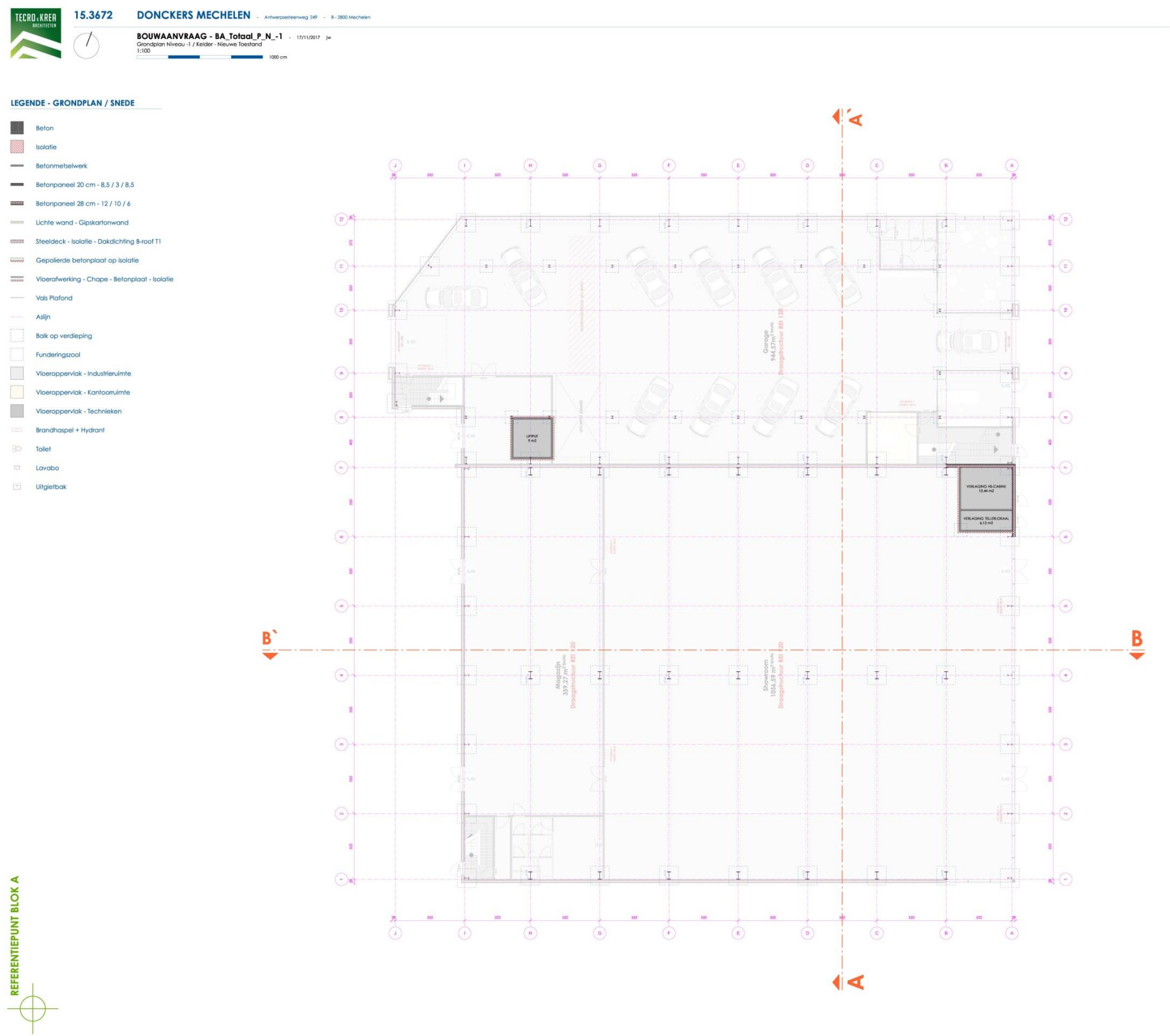
LEGENDE - GRONDPLAN / SNEDE

- Beton
- Isolatie
- Betonmetselwerk
- Betonpaneel 20 cm - 8,5 / 3 / 8,5
- Betonpaneel 28 cm - 12 / 10 / 6
- Lichte wand - Gipskartonwand
- Steeldeck - Isolatie - Dakdichting B-roof T1
- Gepolierde betonplaat op isolatie
- Vloerafwerking - Chape - Betonplaat - Isolatie
- Vals Platfond
- Aslijn
- Balk op verdieping
- Funderingszool
- Vloeroppervlak - Industriële ruimte
- Vloeroppervlak - Kantoorruimte
- Vloeroppervlak - Technieken
- Brandhospel + Hydrant
- Toilet
- Lavabo
- Uitgietsbak

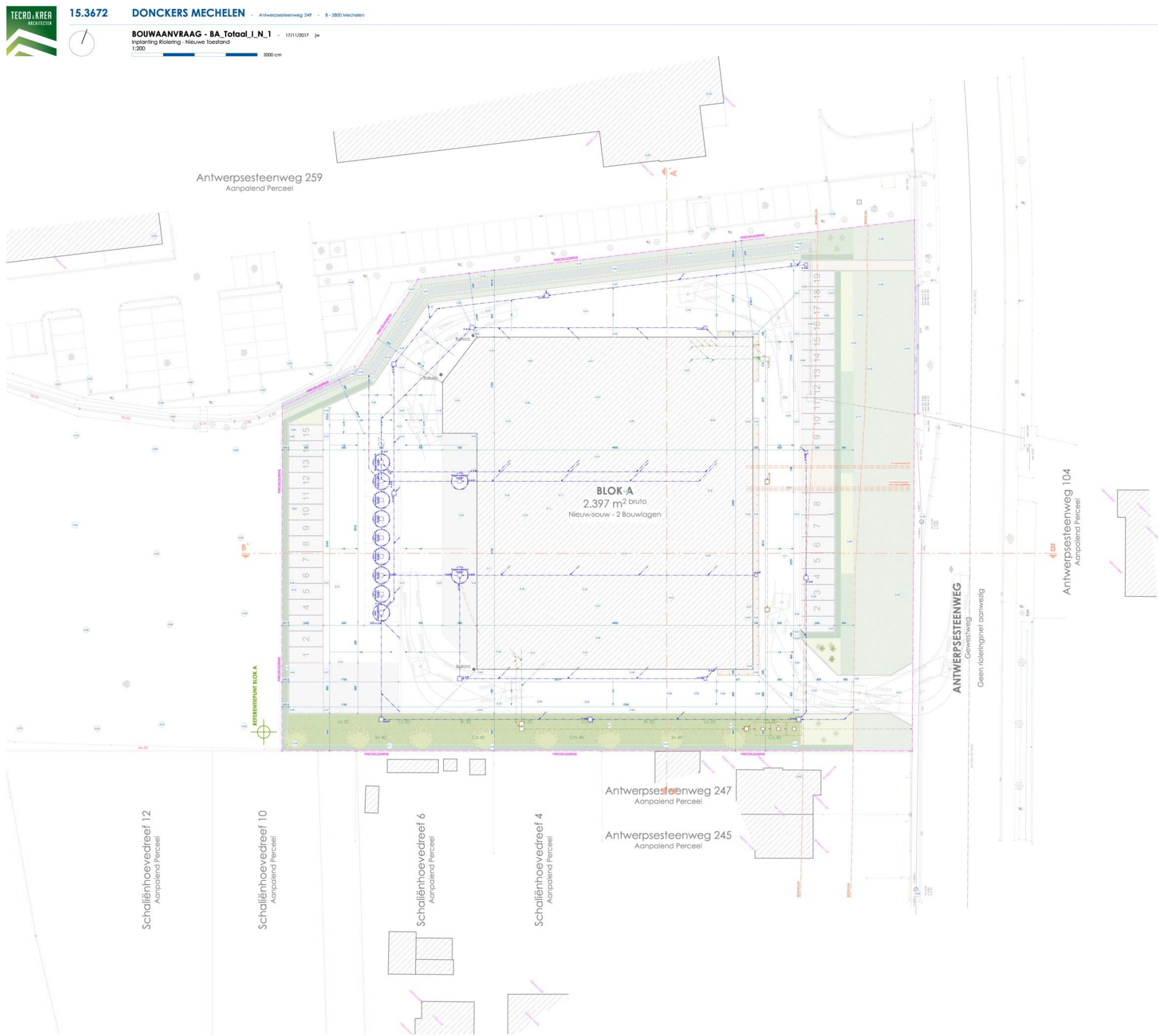

Figuur 5: Grondplan

Figuur 6: Funderingsplan

Figuur 7: Rioleringsplan

15.3672 DONCKERS MECHELEN - Antwerpsesteenweg 249 - B - 2800 Mechelen

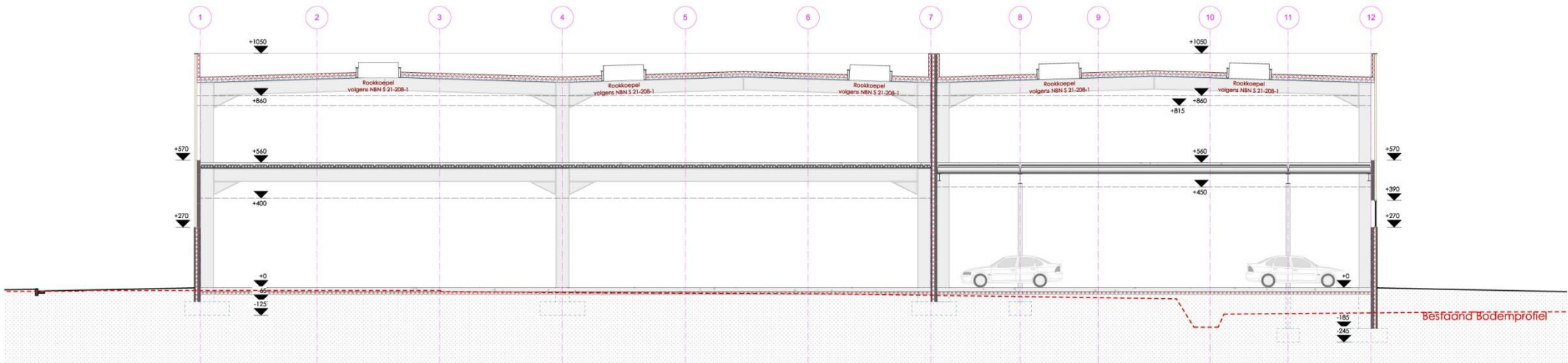

BOUWAANVRAAG - BA_Totaal_S_N_AA - 17/11/2017 jw
Sneede AA' - Nieuwe Toestand
1:100

1000 cm

LEGENDE - GRONDPLAN / SNEDE

- Beton
- Isolatie
- Betonmetselwerk
- Betonpaneel 20 cm - 8,5 / 3 / 8,5
- Betonpaneel 28 cm - 12 / 10 / 6
- Lichte wand - Gipskartonwand
- Steeldeck - Isolatie - Dakdichting B-roof T1
- Gepolierde betonplaat op isolatie
- Vloerafwerking - Chape - Betonplaat - Isolatie
- Vals Plafond
- Aslijn
- Balk op verdieping
- Funderingszool
- Vloeroppervlak - Industriëruimte
- Vloeroppervlak - Kantooruimte
- Vloeroppervlak - Technieken

Figuur 8: Sneede

15.3672 DONCKERS MECHELEN - Antwerpsesteenweg 249 - B - 2800 Mechelen

BOUWAANVRAAG - BA_Totaal_S_N_AA - 17/11/2017 jw
Terreinprofiel AA' - Nieuwe Toestand
1:200

Figuur 9: Terreinprofiel AA

15.3672 DONCKERS MECHELEN - Antwerpsesteenweg 249 - B - 2800 Mechelen

BOUWAANVRAAG - BA_Totaal_S_N_BB - 17/11/2017 jw
Terreinprofiel BB' - Nieuwe Toestand
1:200

Figuur 10: Terreinprofiel BB

2.3.3 Werkwijze

Het bureauonderzoek heeft betrekking op een zone die gekenmerkt wordt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom wordt bijzondere aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied.

Voor het bureauonderzoek zijn de aardkundige gegevens online opgezocht via www.dov.vlaanderen en www.geopunt.be. De geomorfologische kaart en de bodemerosiekaart zijn niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied. Het historisch kaartmateriaal is georeferereerd geraadpleegd op www.geopunt.be.

Het belangrijkste beschikbare historisch kaartmateriaal werd geraadpleegd om de gebruiksgeschiedenis van het onderzoeksgebied van de laatste eeuwen zo goed mogelijk te kennen. Met de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden (1771-1778), de Atlas der Buurtwegen (1841) en de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) worden drie momentopnames bekeken, voorafgaand aan de stafkaarten. De informatie afkomstig uit historisch kaartmateriaal kan een impact hebben op de inschatting van de kwaliteit van het eventueel aanwezige oudere bodemarchief. Beschikbare stafkaarten en luchtfoto's van het onderzoeksterrein werden geraadpleegd op www.geopunt.be en op www.cartesius.be. Ze worden enkel weergegeven in voorliggende studie wanneer ze een relevante bijdrage kunnen leveren aan de onderzoeksvragen met betrekking tot de landschapshistoriek, de gebruiksgeschiedenis van het terrein of de evolutie van de historische bebouwing.

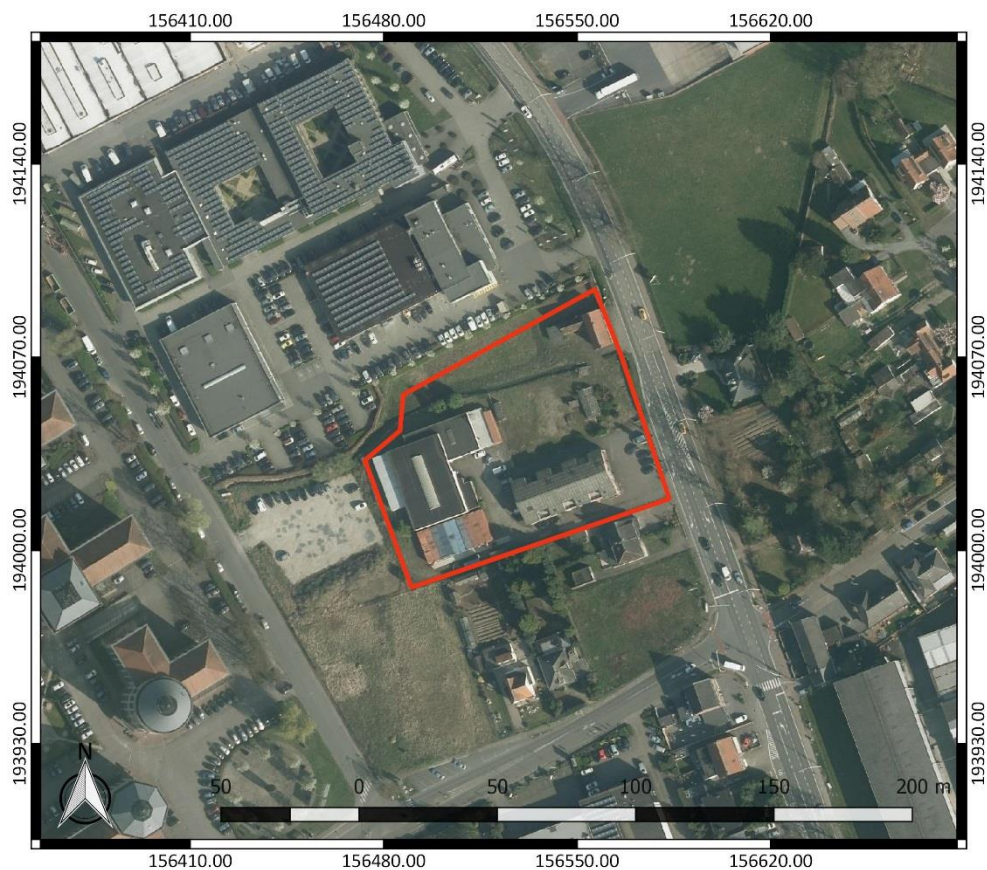
In het kader van de vraagstelling rond het archeologisch potentieel van het terrein werden de Centrale Archeologische Inventaris en de landschapsatlas geraadpleegd. De Centrale Archeologische Inventaris is een inventaris van tot nog toe gekende archeologische vindplaatsen. Vanwege het specifieke karakter van het archeologisch erfgoed dat voor ons verborgen zit in de ondergrond, is het onmogelijk om op basis van de Centrale Archeologische Inventaris met zekerheid uitspraken te doen over de aan- of afwezigheid van archeologische sporen.

In het kader van de opmaak van de archeologienota werd contact opgenomen met de Archeologische dienst van de stad Mechelen.

2.4 Assessmentrapport

2.4.1 Landschappelijke ligging van het onderzochte gebied

Het onderzoeksgebied is gelegen op enige afstand ten noordnoordwesten van het historische stadscentrum van Mechelen, tussen de Antwerpsesteenweg in het oosten, de Schaliënhoevedreef in het zuiden en de Oude Baan in het westen (Figuur 11). Volgens het gewestplan is het terrein gelegen in een gebied met milieubelastende industrieën. Hydrografisch behoort het tot het Netebekken. De belangrijkste waterlopen in de omgeving zijn de Grote Nete ten noorden en de Dijle ten westen van het onderzoeksgebied. Op kortere afstand van het terrein stromen de Stenengootbeek ten noorden en de Rozendaalveldloop en de Achterweensbeke ten oosten. Ten zuidoosten is de Otterbeek gesitueerd en ten zuiden en ten zuidwesten bevindt zich de Vrouwvliet. De Spildorenbeek en de Boerenhoekbeek bevinden zich ten noordwesten van het onderzoeksgebied (Figuur 12 en Figuur 13).

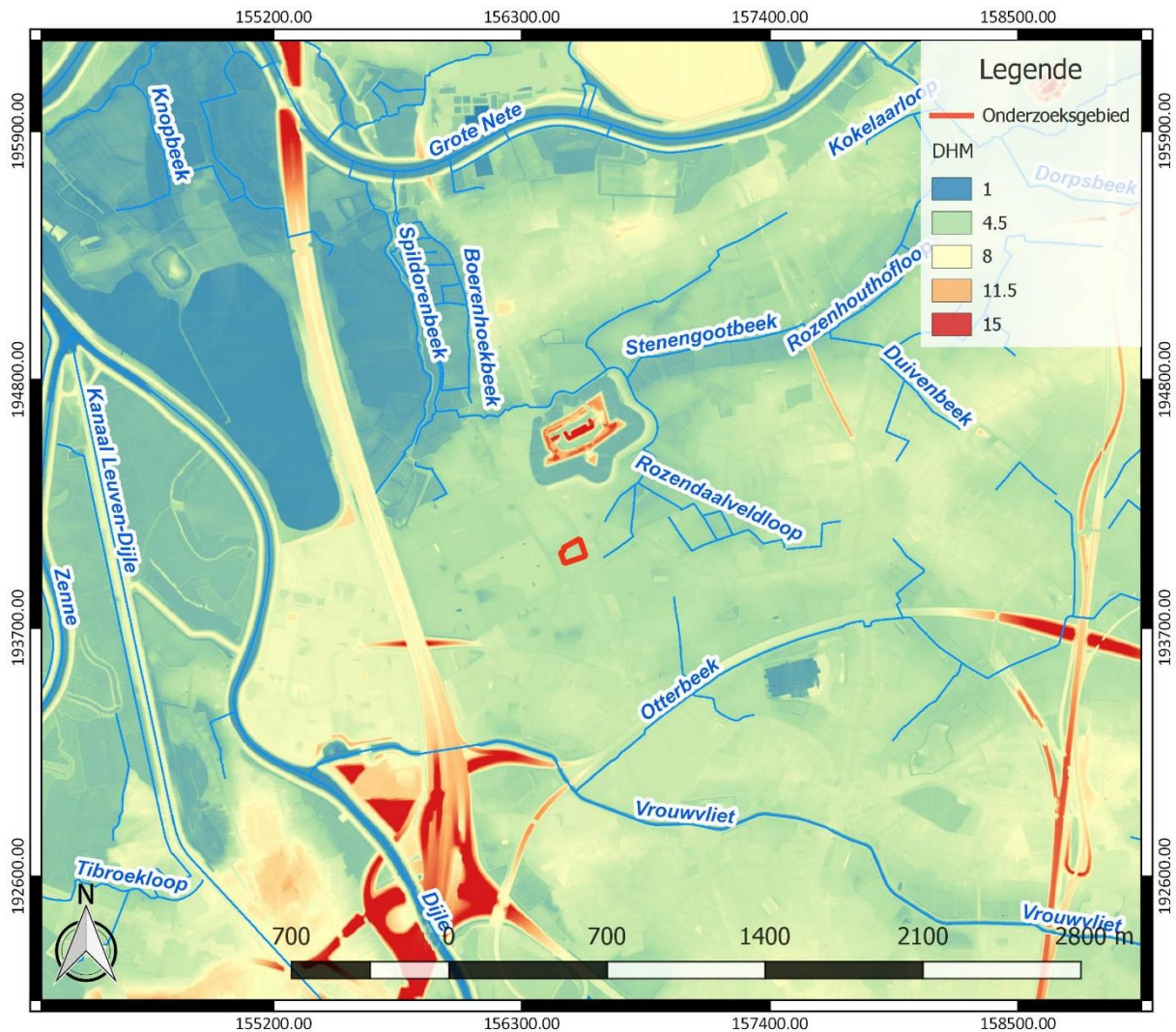

Figuur 11: Luchtfoto van 2017 met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 12: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m, met aanduiding van het onderzoeksgebied

Figuur 13: Hydrografische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied en Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM 1m (<https://www.geopunt.be/kaart>)

Figuur 14: Hoogteverloop van noordwest naar zuidoost (www.geopunt.be/kaart)

Geomorfologisch worden Mechelen en omgeving gekenmerkt door een vlak reliëf met een groot aantal waterlopen. De ondergrond in de omgeving bestaat doorgaans uit pleistocene windafzettingen en behoort tot het zogenaamde Dekzandgebied, dat gekenmerkt wordt door homogene zandige afzettingen aan het oppervlak, gevolgd door fijne zanden waarin lemlagen aan de basis voorkomen. In dit gebied bestaat de bodem uit zand, lemige zand- en lichte zandleemgronden.⁴ Het onderzoeksgebied bevindt zich in een vlak en laaggelegen gebied (Figuur 12), op een hoogte van 4,2 tot 5,2 m TAW. In het noorden ligt het terrein lager dan de rest van het terrein (Figuur 14).

⁴ Bogemans 1996, 3-5

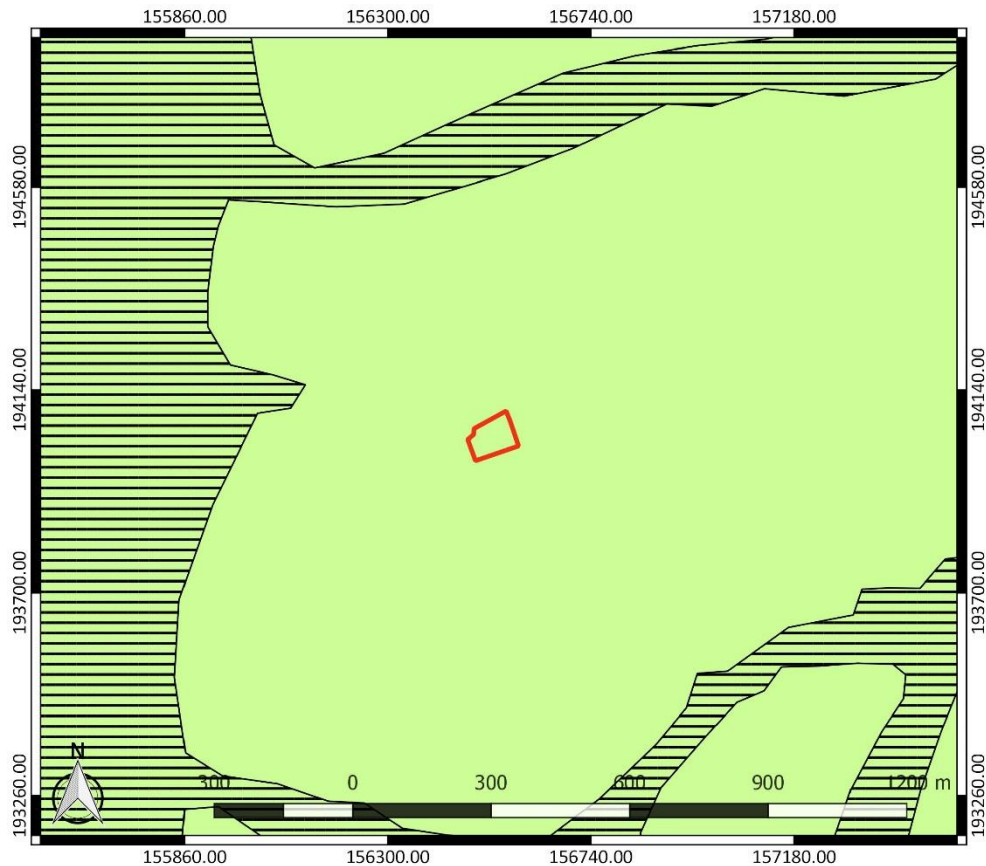
Figuur 15: Tertiaire geologische ondergrond met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

De tertiaire ondergrond (Figuur 15) behoort tot het Lid van Belsele-Waas, dat gekenmerkt wordt door grijsgroen zeer fijn zand, dat kleihoudend is, tot grijze klei, die silthoudend, gebioturbeerd glauconiet- en glimmerhoudend is en kalkhoudende horizonten bevat. Ten noordoosten situeert zich het Lid van Terhagen, dat bestaat uit bleekgrijze klei die onderaan kalkhoudend is.⁵

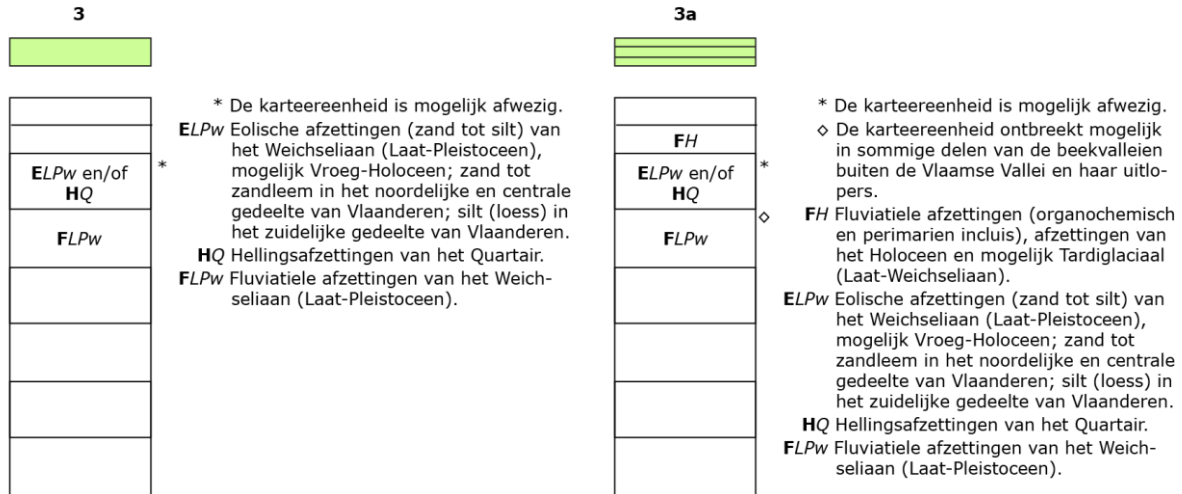
De quartairgeologische kaart (Figuur 16) geeft aan dat in het onderzoeksgebied eolische afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen) en mogelijk Vroeg-Holoceen voorkomen, en/of hellingafzettingen van het Quartair. Hieronder bevinden zich fluviatiele afzettingen van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen). Gearceerd op de kaart worden tevens jongere fluviatiele afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) weergegeven.⁶

⁵ www.geopunt.be/kaart

⁶ www.geopunt.be/kaart

Figuur 16: Quartairegeologische kaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

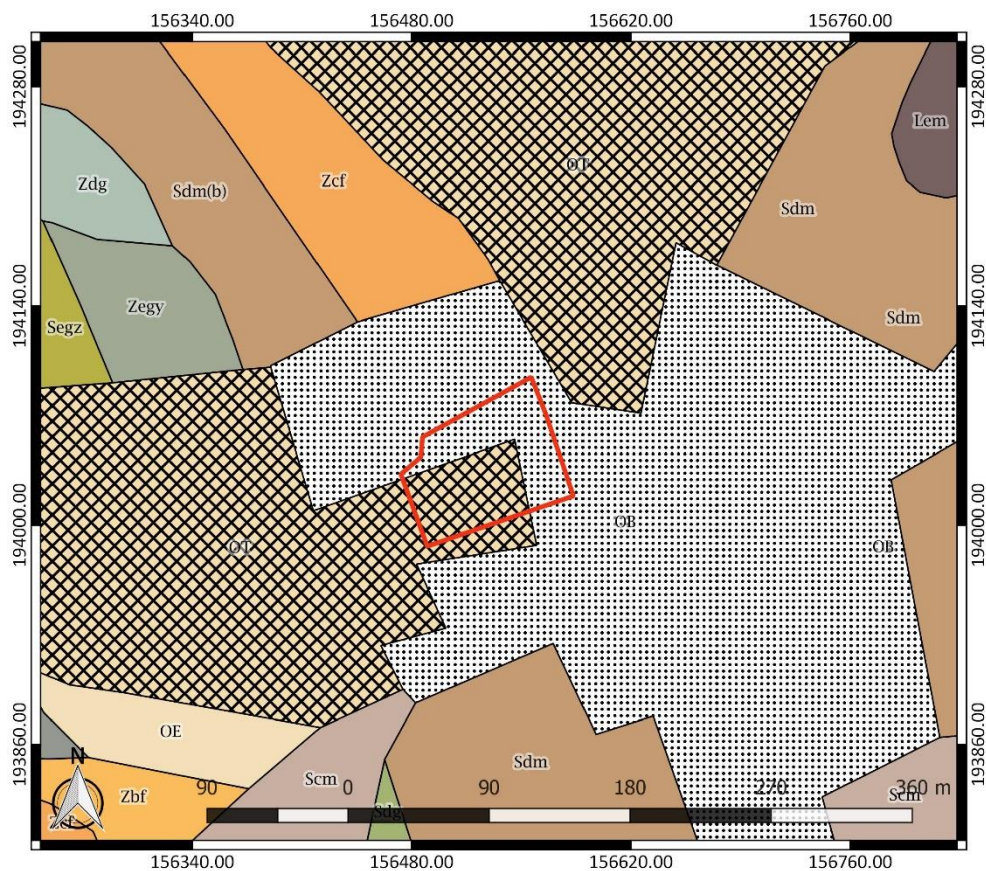

Figuur 17: Legende bij de quartairegeologische kaart (www.geopunt.be)

De bodemkaart (Figuur 18) situeert het onderzoeksgebied deels in een bebouwde zone (OB). Verder toont ze dat centraal binnen en in het zuidwesten van het onderzoeksgebied sterk vergraven gronden (OT) te verwachten zijn. In de omgeving treffen we ten noordoosten een natte zandleembodem (Lem) en op verschillende locaties een matig droge (Scm) en een matig natte (Sdm) lemig zandbodem met dikke antropogene humus A horizont. Ten noordwesten heeft deze laatstgenoemde bodem een gevlekte textuur B horizont (Sdm(b)). Ten zuidzuidwesten is er een matig natte lemig zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont (Sdg) en ten zuid- en noordwesten zijn er groeven (OE) en een droge- (Zbf) en matig droge (Zcf) zandbodem met weinig

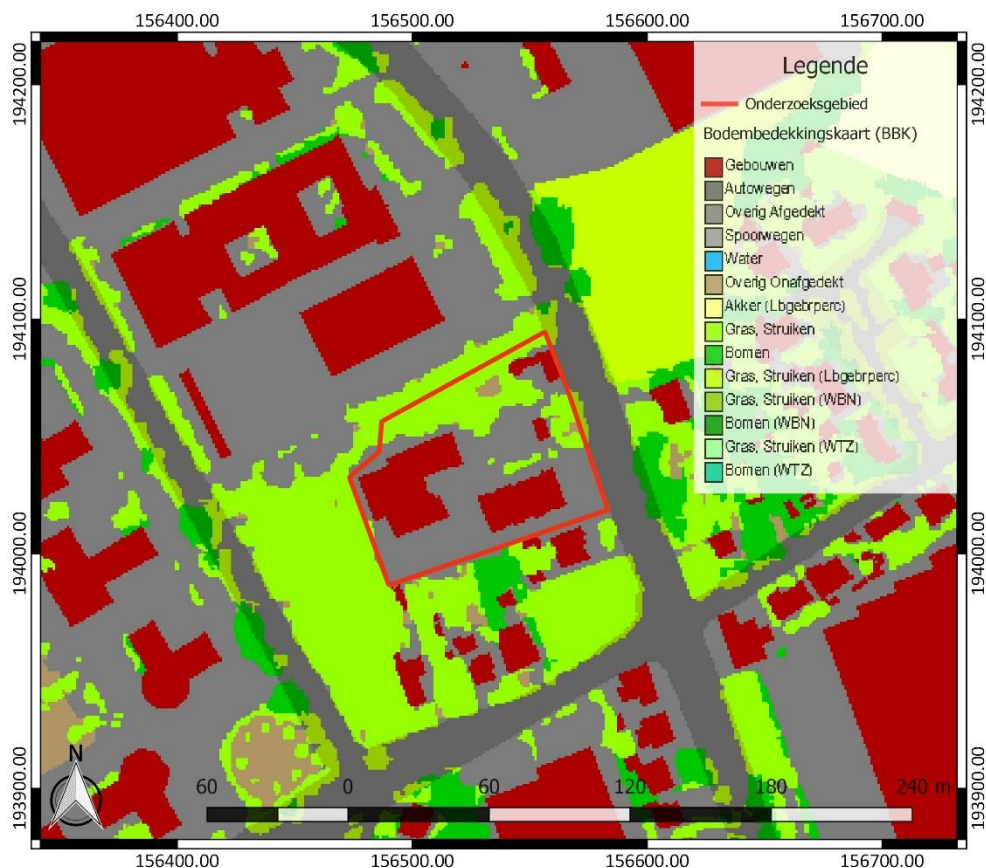
duidelijke ijzer en/of humus B horizont. Ten slotte toont de bodemkaart nog een matig natte- (Zdg), een natte- (Zegy) en een natte lemig (Segz) zandbodem met duidelijke ijzer en/of humus B horizont.

Figuur 18: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

In het onderzoeksgebied zijn op de bodemgebruikskaat gebouwen en verhardingen te bemerken. Voor het overige wordt het onderzoeksgebied volgens de kaart ingenomen door gras en struiken (Figuur 19). Dit beeld komt overeen met het beeld dat we zien op een recente luchtfoto (Figuur 11). De potentiële bodemerosiekaart is niet beschikbaar voor het onderzoeksgebied.

Figuur 19: Bodemgebruikskarta met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.2 Historische beschrijving van het onderzochte gebied

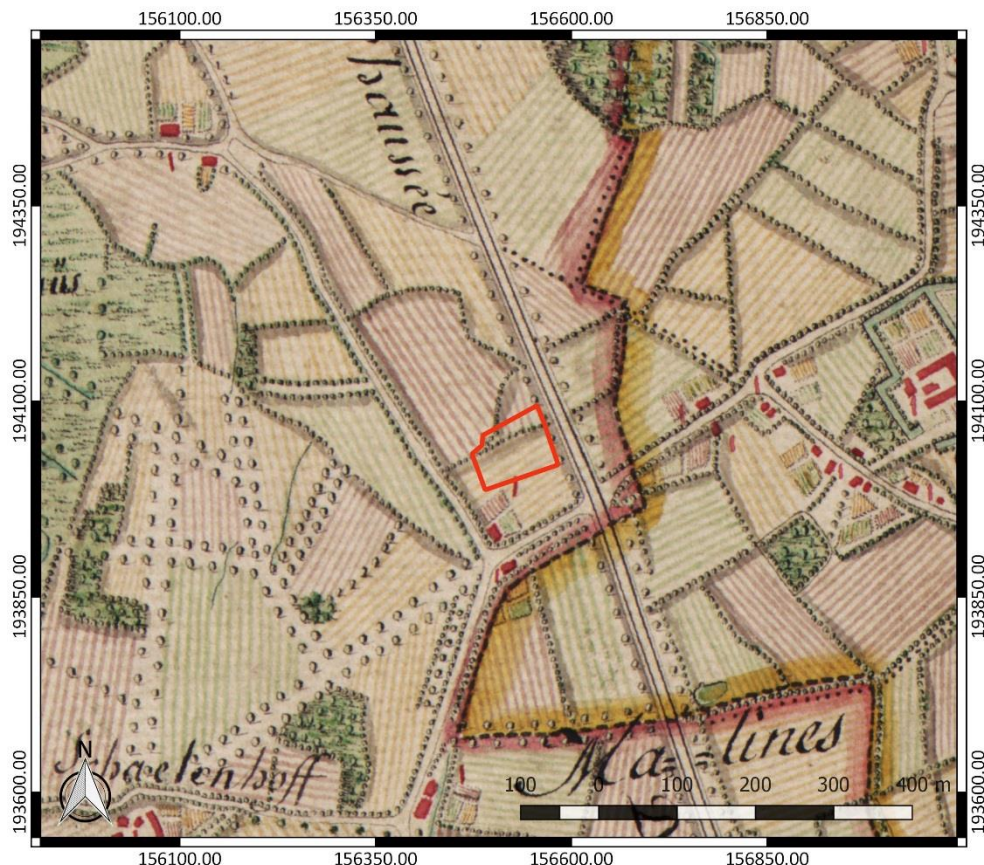
Het onderzoeksgebied maakte in het verleden deel uit van het grondgebied van Mechelen dat zich extra muros of buiten de historische stadsmuren situeerde. Tot het einde van het ancien régime vormde dit gebied, samen met de stad, een afzonderlijke heerlijkheid binnen het hertogdom Brabant. De naam "Mechelen" wordt in 870 voor de eerste maal genoemd. In de 10de eeuw werd het domein Mechelen in leen genomen door de prins-bisschop van Luik. Vervolgens werden er heerlijke rechten verworven en ontstond de "heerlijkheid Mechelen", als onderdeel van het district Mechelen (Luiks bezit) binnen het Land van Mechelen (hertogelijk bezit). Het gebied was deels in handen van de Luikse heren en deels in dat van het adellijke geslacht van de Berthouts. Zij waren leenmannen van de hertogen van Brabant. Na een periode waarin Mechelen tot het hertogdom Brabant behoorde, kwam de stad in 1356 in het bezit van Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen en werd zo deel van het Bourgondische landencomplex.⁷

Vanaf de 13de eeuw was Mechelen een echte bloeiende stad.⁸ In de 14de, de 15de en de eerste helft van de 16de eeuw werden heel wat gebouwen opgetrokken, zoals stadspaleizen. In het jaar 1507 werd Margareta van Oostenrijk landvoogdes der Nederlanden en ging Mechelen fungeren als politieke hoofdstad. Dit bleef zo tot in 1530. In de tweede helft van de 16de eeuw werd de stad geplaagd door opeenvolgende rampen in het kader van de godsdienstconflicten. Er kwam een einde aan een intense economische bedrijvigheid die ook in de periferie heerste. In deze periode werden vele landelijke en ambachtelijke nederzettingen, religieuze stichtingen en buitenverblijven, gelegen buiten de

⁷ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Mechelen extra muros [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120411> (geraadpleegd op 1 december 2017)

⁸ Troubleyn *et al.* 2007, 21

stadsomheining, platgebrand, gesloopt en verlaten. Mechelen groeide vanaf de tweede helft van de 16de eeuw uit tot een belangrijk geestelijk centrum. Kloosterlingen die voorheen buiten de stad woonden, zochten hun toevlucht binnen de stadsmuren. In het begin van de 18de eeuw werd de Antwerpsesteenweg verlengd en werden de Leuvensesteenweg en de Leuvensevaart aangelegd waardoor de economische activiteit rond de stad terug op gang kwam. Mechelen bleef een kloosterstad tot verschillende kloosterorden werden ontbonden tijdens de Franse bezetting. Een aantal kloosterordes bleven vanaf dan definitief weg uit Mechelen. Andere kwamen (terug) en legden zich onder meer toe op onderwijs. Onder Napoleon begon de afbraak van de stadspoorten en vestingen, waardoor de verstedelijking van de periferie vanaf circa 1850 volop op gang kwam.⁹

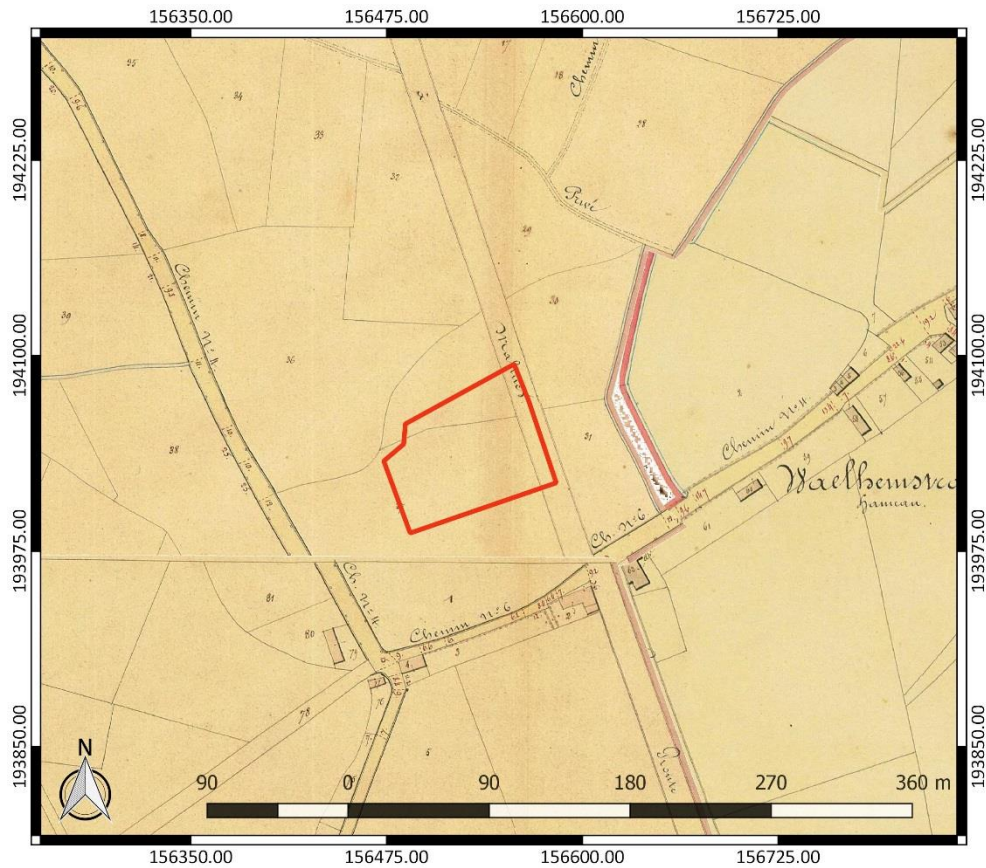

Figuur 20: Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgemaakt op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778), is te zien dat het onderzoeksgebied in gebruik is als akkerland (Figuur 20). Het terrein situeert zich reeds langs de baan tussen Mechelen en Antwerpen. In de omgeving is er weinig bebouwing te bemerken. Op de Atlas der Buurtwegen (1841) is nog steeds geen bebouwing te zien binnen het onderzoeksgebied. Vermoedelijk was het nog steeds in gebruik als akkerland (Figuur 21). De Antwerpsesteenweg loopt op deze kaart gedeeltelijk door het onderzoeksgebied. Het terrein moet dus iets westelijker gesitueerd worden.

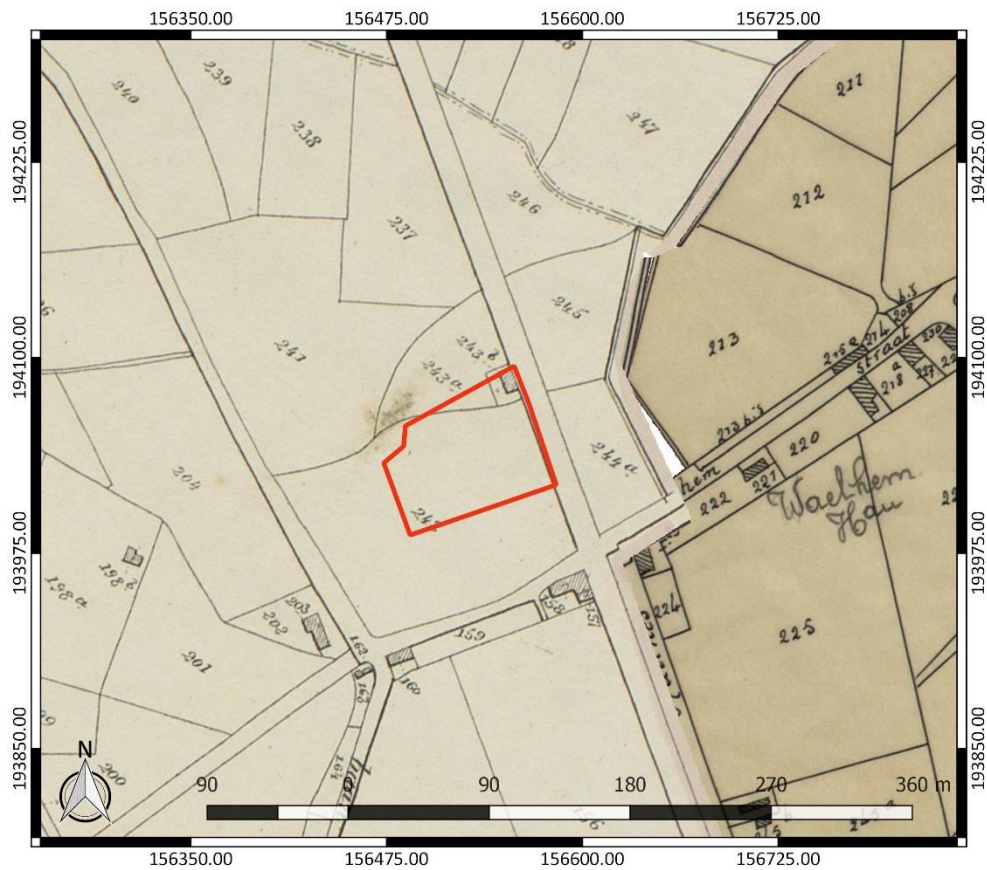
⁹ Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Mechelen binnenstad [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/126655> (geraadpleegd op 1 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Historische stadskern van Mechelen [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140035> (geraadpleegd op 1 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Mechelen extra muros [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/120411> (geraadpleegd op 1 december 2017)

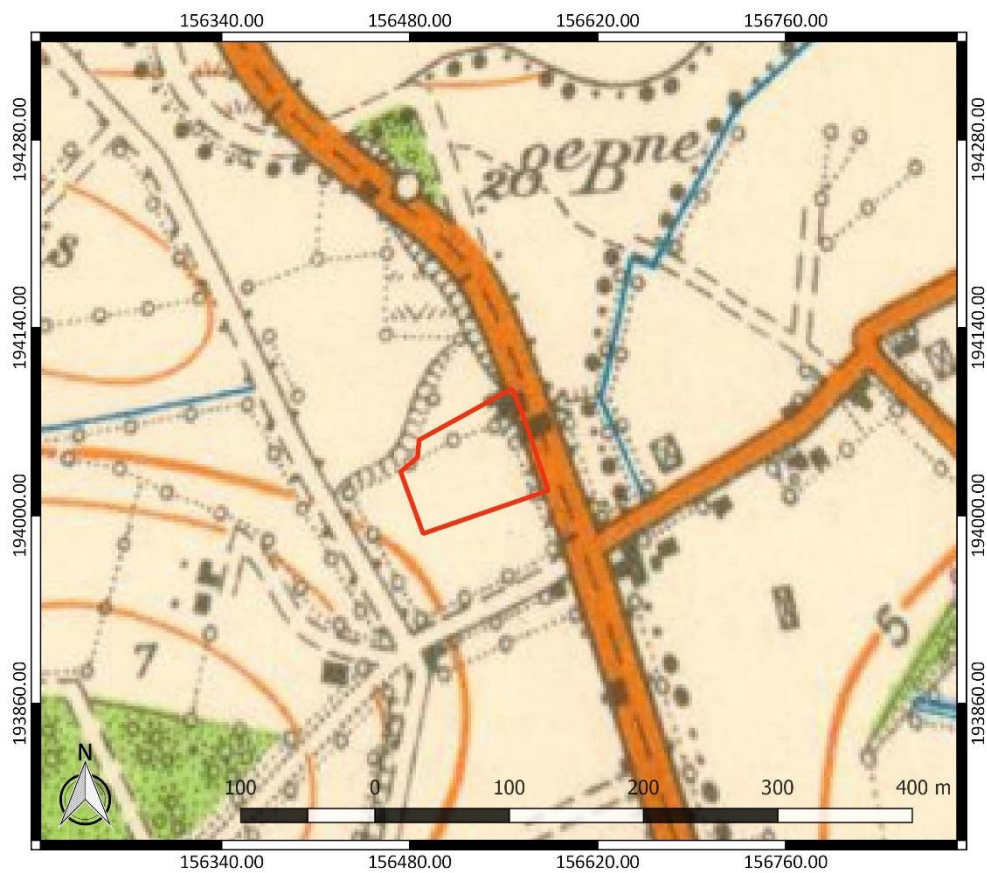

Figuur 21: Atlas der Buurtwegen met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Op de Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp (1842-1879) is er voor het eerst bebouwing te bemerken binnen het onderzoeksgebied. Het gaat om een klein gebouw in het noordoosten van het terrein (Figuur 22). Ook een topografische kaart uit 1930 (Figuur 23) toont bebouwing in het noordoosten van het onderzoeksgebied. Op een luchtfoto uit 1971 (Figuur 24) wordt het onderzoeksgebied grotendeels ingenomen door grasland. In het noordoosten is nog steeds een woning aanwezig. In de omgeving is de bebouwing toegenomen en zijn er bedrijven gevestigd. Op een luchtfoto uit 1979-1990 (Figuur 25) is de industriezone uitgebreid. Binnen het onderzoeksgebied is er nu ook bebouwing in het westen en het oosten van het terrein te zien. Op een recente luchtfoto zien we dat er in het zuiden van het onderzoeksgebied nog een gebouw bijgekomen is (Figuur 11), ten opzichte van de situatie in 1979-1990.

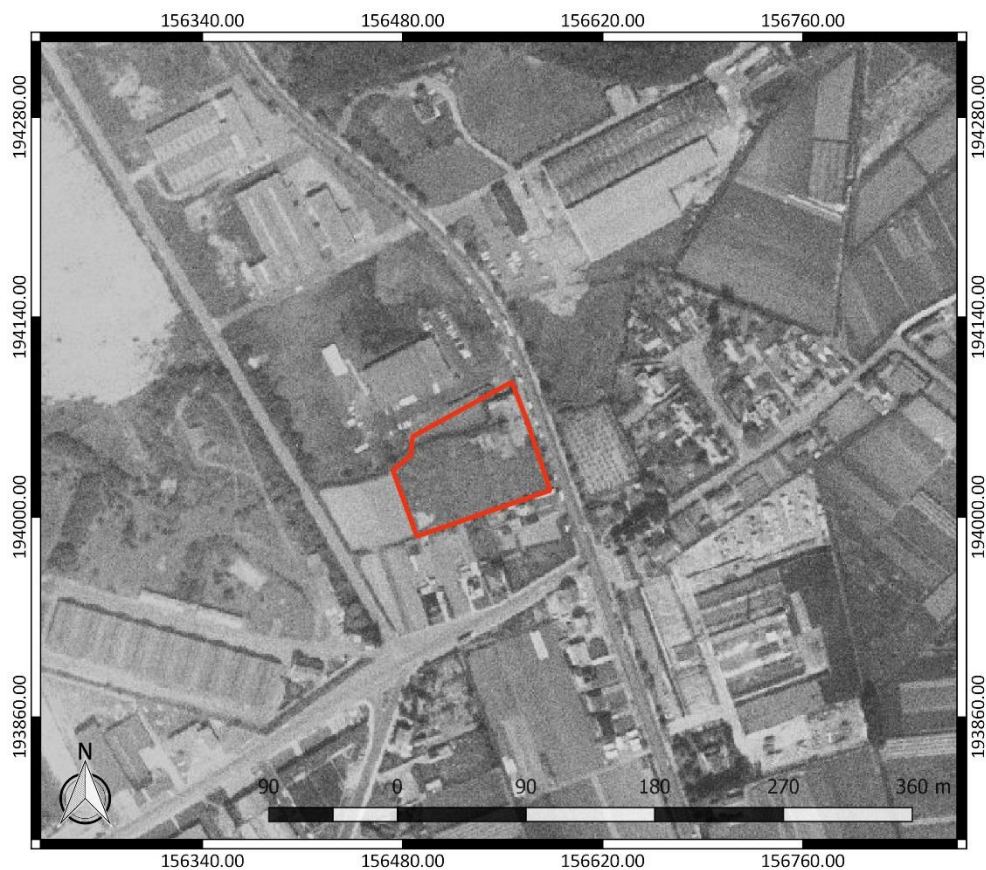

Figuur 22: Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

Figuur 23: Topografische kaart uit 1930 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.cartesius.be)

Figuur 24: Luchtfoto uit 1971 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

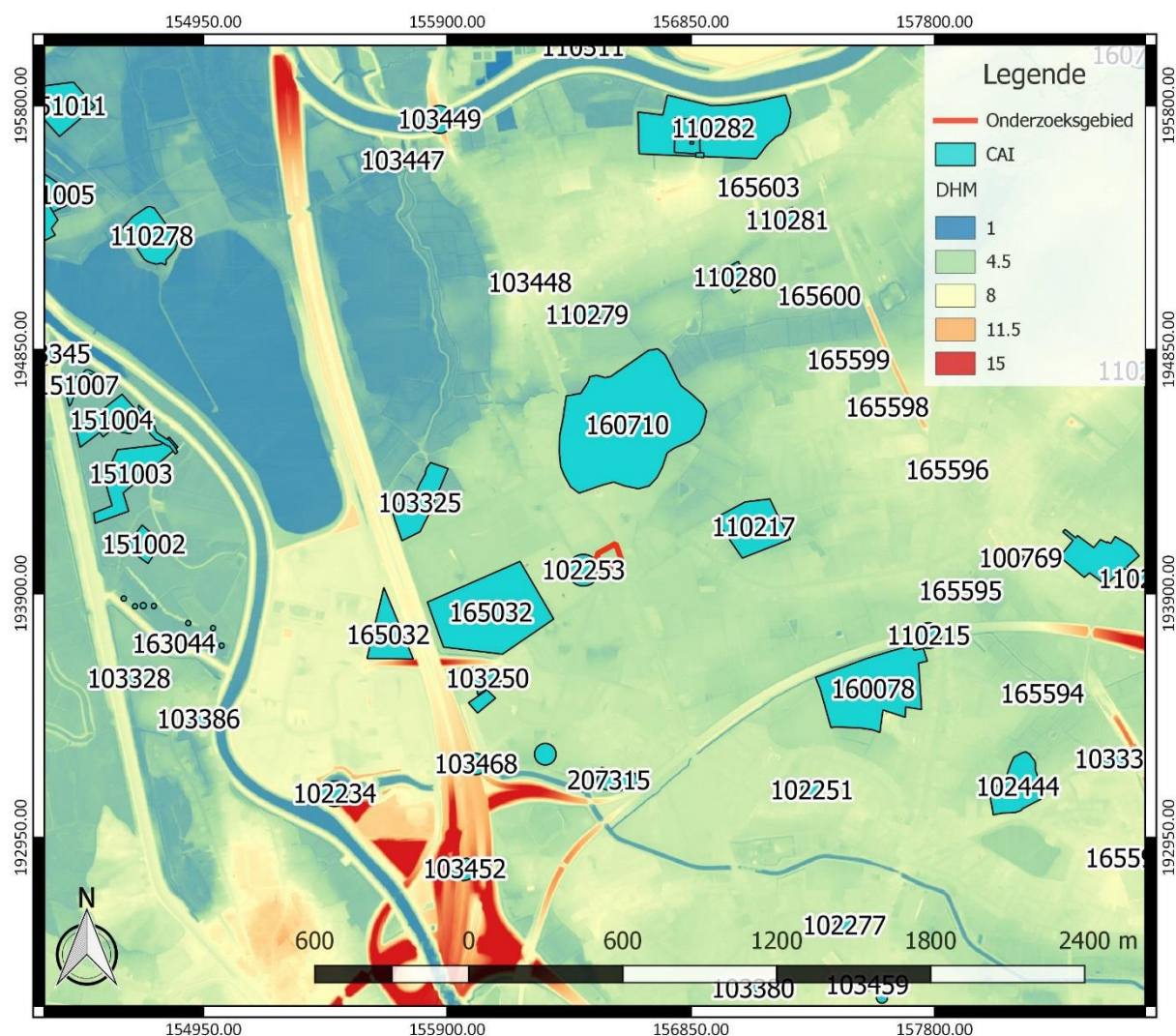

Figuur 25: Luchtfoto uit 1979-1990 met aanduiding van het onderzoeksgebied (www.geopunt.be)

2.4.3 Het onderzochte gebied in zijn archeologisch kader

De Centrale Archeologische Inventaris (CAI) vermeldt een aantal locaties in de omgeving van het onderzoeksgebied waar archeologische resten gekend zijn (Figuur 26). De in de nabijheid gelegen archeologische waarden en de locaties met een gelijkaardige landschappelijke ligging worden besproken. Ze zijn het relevantste om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten.

Deels binnen het onderzoeksgebied ligt CAI-locatie 102253, waar met veldprospectie een vondstenconcentratie lithisch materiaal uit de steentijd werd aangetroffen (zie ook hoofdstuk 2.2).¹⁰ In de buurt werd ook ter hoogte van CAI ID 165032 steentijdmateriaal gevonden. Het gaat om een losse vondst uit het neolithicum of mogelijk mesolithicum. Daarnaast werd hier aardewerk uit de ijzertijd en de middeleeuwen gevonden.¹¹

Figuur 26: Overzichtskartaal Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van het onderzoeksgebied (<https://geo.onroenderfgoed.be/>), weergegeven op het DTM 1 m

De dichtstbijzijnde grondsporen werden vastgesteld op locatie CAI ID 101064 (ten zuiden van CAI ID 103250). Het betreft drie kuilen uit de ijzertijd en een rechthoekig gebouwplattegrond uit dezelfde periode. Twee gebouwplattegronden, enkele kuilen en paalgaten dateren mogelijk uit de midden-

¹⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 102253, Oude Bergen 1 (geraadpleegd op 4 december 2017)

¹¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 165032, Industriezone Noord (geraadpleegd op 4 december 2017)

ijzertijd. Verder waren er hier nog verschillende sporen van onbepaalde datering aanwezig, waaronder een cirkelvormig spoor en is er een restant van een muur uit de nieuwe tijd ontdekt. Mogelijk kan deze muur in verband gebracht worden met een gebouw dat te zien is op de zgn. Ferrariskaart en de Atlas der Buurtwegen.¹²

In de nabijheid van het onderzoeksgebied zijn tevens enkele sites met walgracht uit de nieuwe tijd gelegen. Zo is er het domein van de Schaliëhoeve (CAI ID 103250), dat teruggaat tot 1535 en meerdere hoeves telde. Het huidige omgrachte landhuis dateert uit 1901. Uit de 18de eeuw zijn er het Emmaüskasteel of "'t Hof ten Sameren" (CAI ID 103325) en de Hoeve van Carines (CAI ID 110217).¹³

Ten noorden van het onderzoeksgebied situeert zich het Fort van Walem (CAI ID 160710). Het is een sperfort uit 1870-1890 dat deel uitmaakt van de fortengordel ter verdediging van Antwerpen, die na de Frans-Duitse oorlog in 1870 onder leiding van H.A. Brialmont werd gebouwd. Oorspronkelijk was het fort gelegen op Mechels grondgebied. In 1887 werd het aan Walem gehecht. In september 1914 hielden de verdedigers van het fort onder leiding van Generaal De Witte vijf dagen stand tegen de vijand. Tijdens beide Wereldoorlogen diende het fort als militair depot voor gasmaskers en munitie. Vanaf 1960 werd het fort ingenomen door de civiele bescherming en werden er meerdere aanpassings- en verbouwingswerken uitgevoerd.¹⁴

Ook in de ruimere omgeving zijn er bij veldprospectie vondsten uit de steentijd gedaan. Ter hoogte van CAI ID 102251 werd een kleine afslag in Wommersomkwartsiet uit het mesolithicum gevonden. Ook werden er 41 artefacten in silex en 8 zwaar beschadigde artefacten uit het midden- of mogelijk laat-neolithicum aangetroffen. Het gaat voornamelijk om pijlpunten.¹⁵

Verder zijn er enkele sporen uit de ijzertijd aangetroffen. Uit de vroege ijzertijd werd op locatie CAI ID 100769 aardewerk gevonden in een kuil. Iets verderop werden bij proefsleuvenonderzoek enkele paalkuiltjes en kuilen uit de ijzertijd aangetroffen (CAI ID 211732 [ten oosten van CAI ID 100769]). Op deze locatie zijn tevens perceelsgreppels uit de nieuwe tijd vastgesteld.¹⁶

Ook resten uit de middeleeuwen kwamen aan het licht in de omgeving. Tijdens een opgraving aan de Blokhuisstraat (CAI ID 207315) werden fragmentarische sporen vastgesteld uit de late bronstijd en ijzertijd. Het gaat om een plattegrond en een brandrestengraf. Een bijgebouw zou dateren uit de Romeinse periode. Uit de volle middeleeuwen zijn de schaarse resten van een plattegrond bewaard.¹⁷ Op CAI-vindplaats 160078 werden greppels, grachten en (paal-)kuilen aangetroffen. Deze

¹² Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 101064, Stephenson Plaza II (geraadpleegd op 4 december 2017)

¹³ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103250, Schaliëhoeve (geraadpleegd op 4 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Landhuis Schalie Hoef [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/1384> (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103325, Emmaüskasteel (geraadpleegd op 4 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Kasteeldomein Emmaüs [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/1418> (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 110217, Hoeve van Carines (geraadpleegd op 4 december 2017)

¹⁴ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 160710, Fort van Walem (geraadpleegd op 4 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Fort van Walem [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/1696> (geraadpleegd op 4 december 2017)

¹⁵ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 102251, Zonnebergen 1 (geraadpleegd op 4 december 2017)

¹⁶ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 100769, Ekelenhoek 2A (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 211732, Zorgvliet (geraadpleegd op 4 december 2017)

¹⁷ Gierts 2014, 46-48

kunnen tussen de 14de en de 16de eeuw geplaatst worden en zijn mogelijk gerelateerd aan een site met walgracht die zich ten noordoosten bevindt (CAI ID 110215).¹⁸

Laatmiddeleeuwse sites met walgracht vinden we bij CAI ID 102444 (het Kasteel Kauwendaal) en CAI ID 110279. Op de laatstgenoemde locatie bevindt zich een omgrachte pastorie, waarvan reeds in 1415 sprake was. De pastorie werd meermaals afgebroken en herbouwd. Ter hoogte van CAI ID 110282 is de Abdij van Roosendaal gesitueerd. De abdij werd gesticht tussen 1220 en 1227 door de Berthouts. In de 16de eeuw vonden er plunderingen plaats. In 1797 werd ze opgeheven en kort daarna zijn de meeste gebouwen afgebroken. Het abdissenkwartier werd in de 19de eeuw tot een kasteeltje omgebouwd. Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd het kasteeltje verwoest.¹⁹

In de omgeving zijn tevens cartografische indicatoren uit de nieuwe tijd aanwezig. Op de zgn. Ferrariskaart zijn enkele gebouwen te bemerken zoals de Kouterhoeve (CAI ID 103450 [ten oosten van CAI ID 207315]) en het Blokhuis (CAI ID 103451 [ten oosten van CAI ID 103468]). Deze kaart toont tevens een sluis ter hoogte van de Oude Baan (CAI ID 103468) en enkele sites met walgracht zoals het Kranckenhof (CAI ID 110215), de Grooten Nerkelsport (CAI ID 110280) en het Nevenhof (CAI ID 110281). Deze archeologische waarden dateren dus minstens uit de 18de eeuw.²⁰

Ten slotte zijn er in de omgeving nog enkele resten uit de nieuwste tijd aanwezig. Het gaat om bunkers van de KW-Linie (of Hoofdweerstandstelling) uit 1939-1940 (CAI ID 165594, CAI ID 165595, CAI ID 165596, CAI ID 165598, CAI ID 165599 en CAI ID 165600). Deze verdedigingslinie tussen Koningshooikt (Lier) en Waver werd gebouwd om België te beschermen tegen een Duitse inval.²¹

Andere gekende archeologische waarden in de omgeving van het onderzoeksgebied bevinden zich al op vrij grote afstand ten opzichte van het onderzoeksgebied of kennen een verschillende landschappelijke ligging. Ze zijn weinig relevant om het archeologisch potentieel van het terrein in te schatten. Daarom worden ze hier niet nader toegelicht.

¹⁸ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 160078, Liersesteenweg (geraadpleegd op 4 december 2017)

¹⁹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 102444, Kasteel Kauwendaal (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 110279, Pastorie van Walem (geraadpleegd op 4 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Pastorie Onze-Lieve-Vrouw van Bijstandparochie [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/1709> (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 110282, Abdij van Roosendaal 1 (geraadpleegd op 4 december 2017)

²⁰ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103450, Kouterhoeve (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103451, Het Blokhuis (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 103468, Oude Baan I (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 110215, Kranckenhof (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 110280, Grooten Nerkelsport (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 110281, Nevenhof (geraadpleegd op 4 december 2017)

²¹ Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 165594, KW-Linie TPM 8 (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 165595, KW-Linie TPM 7 (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 165596, KW-Linie TPM 6 (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 165598, KW-Linie TPM 5 (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 165599, KW-Linie TPM 4 (geraadpleegd op 4 december 2017); Centrale Archeologische Inventaris, CAI ID 165600, KW-Linie TPM 3 (geraadpleegd op 4 december 2017); Agentschap Onroerend Erfgoed 2017: Bunkers KW-linie [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/301436> (geraadpleegd op 4 december 2017)

2.4.4 Interpretatie van het onderzochte gebied en synthese

Na uitvoering van het bureauonderzoek kunnen de onderzoeksvragen die vooropgesteld werden, beantwoord worden.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het terrein? Wat is de landschapshistoriek en de gebruiksevolutie van het terrein?

Deels op het terrein en in de omgeving van het onderzoeksgebied zijn verschillende steentijd vondsten gekend. Het onderzoeksgebied bevindt zich op korte afstand van waterlopen. Dit geeft aan dat op het terrein steentijd artefactensites kunnen voorkomen. Het terrein is echter lang in gebruik geweest als akkerland en raakte in de tweede helft van de 20ste eeuw sterk bebouwd en verhard. Omwille daarvan wordt verwacht dat eventueel op het terrein aanwezige steentijd artefactensites sterk geroerd of verstoord zullen zijn.

Relevante archeologische sporen uit de steentijd tot de nieuwe tijd zijn wel nog mogelijk op het terrein. Op basis van gekende archeologische waarden in de omgeving is er voornamelijk een verwachting naar sporen van bewoning en van begraving uit de metaaltijden, maar ook uit de Romeinse tijd en uit de middeleeuwen. Het lange gebruik van het terrein als akkerland en de bebouwing en verharding die op het terrein aangebracht zijn, hebben wellicht een negatieve impact gehad op de bovenzijde van het aanwezige bodemarchief. Op basis van de aard van deze bodemingrepen verwachten we echter geen diepe verstoringen van het bodemarchief, waardoor waardevolle archeologische sporen wel nog op het terrein aanwezig kunnen zijn. Op basis van de geraadpleegde historische kaarten en luchtfoto's worden geen concrete waardevolle archeologische sporen verwacht die dateren sinds het einde van de 18de eeuw.

Wat is de impact van de geplande werken?

Binnen het volledige onderzoeksgebied worden werken gepland. De geplande werken kennen gemiddeld een verstoringsdiepte van 50 à 65 cm. Plaatselijk, maar wel verspreid over het terrein, zullen ook diepere bodemingrepen plaatsvinden. Ook dient in acht genomen te worden dat de geplande werken compactie van de bodem zullen veroorzaken buiten de zones waar de eigenlijke werken voorzien worden. Dit doet besluiten dat binnen het volledige onderzoeksgebied het bodemarchief bedreigd is.

2.4.5 Afweging noodzaak verder vooronderzoek

Op basis van het uitgevoerde bureauonderzoek komen we tot het besluit dat het onderzoeksgebied archeologisch potentieel kent. Er is voornamelijk een verwachting naar archeologische sporen uit de metaaltijden, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Van een eventueel aanwezige steentijd artefactensite wordt verwacht dat deze sterk geroerd of verstoord is als gevolg van landbouwactiviteiten of de oprichting van bebouwing en verharding op het terrein. Van deze bodemingrepen wordt verwacht dat ze geen diepe verstoring van het bodemarchief veroorzaakt hebben. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein wordt bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig geacht.

Geofysisch onderzoek is niet aangewezen omdat dit geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen kan opleveren. Veldkartering is niet mogelijk binnen het onderzoeksgebied, omdat het volledige terrein bebouwd is, verhard is, of in gebruik is als grasland. Landschappelijk booronderzoek is evenmin relevant omdat de bewaringstoestand van de bodem en het potentieel op steentijd artefactensites op basis van het bureauonderzoek reeds goed in te schatten is. We verwachten met name dat de bovenzijde van het bodemarchief geroerd of verstoord is als gevolg van het landgebruik van het terrein. Als gevolg daarvan wordt verwacht dat een eventueel aanwezige steentijd artefactensite eveneens sterk geroerd of verstoord is. De diepte van

de gekende bodemingrepen wordt echter slechts beperkt ingeschat, waardoor waardevolle archeologische sporen nog aanwezig kunnen zijn op het terrein. Wel dient een proefsleuvenonderzoek uitgevoerd te worden om na te gaan of binnen het onderzoeksgebied waardevolle archeologische sporen aanwezig zijn. Deze onderzoekstechniek biedt daarvoor voldoende ruimtelijk inzicht en is geschikt omdat een site zonder complexe verticale stratigrafie verwacht wordt. Indien tijdens het proefsleuvenonderzoek toch goed bewaarde bodemhorizonten en daaraan gerelateerde steentijd artefacten in situ vastgesteld worden, dient het proefsleuvenonderzoek nog gevolgd te worden door een waarderend booronderzoek.

3 Samenvatting

Het onderzoeksgebied blijkt archeologisch potentieel te kennen. Er is voornamelijk een verwachting naar archeologische sporen uit de metaaltijden, de Romeinse tijd en de middeleeuwen. Van een eventueel aanwezige steentijd artefactensite wordt verwacht dat deze sterk geroerd of verstoord is als gevolg van landbouwactiviteiten of de oprichting van bebouwing en verharding op het terrein. Van deze bodemingrepen wordt verwacht dat ze geen diepe verstoring van het bodemarchief veroorzaakt hebben. Gezien het archeologisch potentieel van het terrein wordt bijkomend archeologisch vooronderzoek nodig geacht.

4 Bibliografie

4.1 Publicaties

Bogemans, F., 1996: *Toelichting bij de Quartairgeologische kaart. Kaartblad 23 Mechelen*, Brussel.

Gierts, I., 2014: Archeologische opgraving Mechelen, Blokhuisstraat, *BAAC Vlaanderen Rapport 104*, Gent.

Troubleyn, L. et al. 2007: *Het Steen en de burgers. Onderzoek van de laatmiddeleeuwse gevangenis van Mechelen*, Mechelen

4.2 Websites

Cartesius (2017)

<https://www.cartesius.be>

Centrale Archeologische Inventaris (2017)

<https://cai.onroenderfgoed.be>

Databank ondergrond Vlaanderen (2017)

<http://dov.vlaanderen.be>

Geoportaal Onroerend Erfgoed (2017)

<https://geo.onroenderfgoed.be/>

Geopunt Vlaanderen (2017)

<http://www.geopunt.be/>

Inventaris Onroerend Erfgoed (2017)

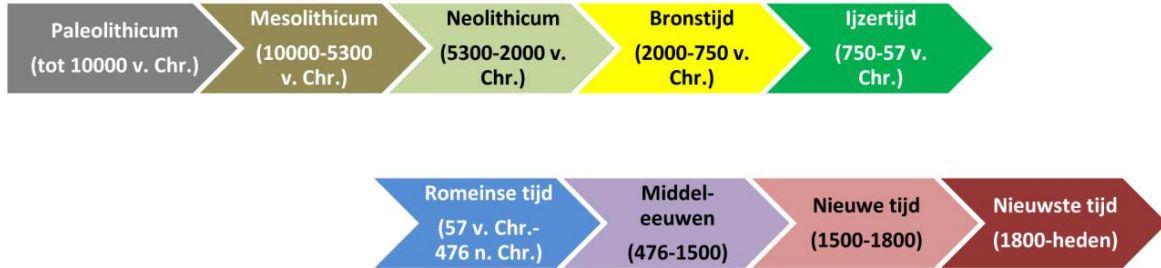
<https://inventaris.onroenderfgoed.be>

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed Vlaanderen (2017)

<https://www.onderzoeksbalans.be>

5 Bijlagen

5.1 Archeologische periodes

5.2 Plannenlijst

Plannenlijst bureauonderzoek: projectcode 2017K218

Plan-nummer	Type	Onderwerp	Aanmaak-schaal	Aanmaak-wijze	Datum
1	Kadasterplan	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	30/11/2017
2	Topografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	01/12/2017
3	Verstoringskaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	01/12/2017
4	Bouwplan	Ontwerpplan	1:1	Digitaal	01/12/2017
5	Bouwplan	Grondplan	1:1	Digitaal	04/12/2017
6	Bouwplan	Funderingsplan	1:1	Digitaal	04/12/2017
7	Bouwplan	Rioleringsplan	1:1	Digitaal	04/12/2017
8	Bouwplan	Snede	1:1	Digitaal	04/12/2017
9	Bouwplan	Terreinprofiel AA	1:1	Digitaal	04/12/2017
10	Bouwplan	Terreinprofiel BB	1:1	Digitaal	04/12/2017
11	Hoogtemodel	Digitaal hoogtemodel terrein en omgeving	1:1	Digitaal	01/12/2017
12	Hydrografische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	01/12/2017
13	Doorsnede	Terreinverloop	1:1	Digitaal	01/12/2017
14	Tertiaire geologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	01/12/2017
15	Quartairgeologische kaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	01/12/2017
16	Bodemkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	01/12/2017
17	Bodemgebruikkaart	Locatie onderzoeksgebied	1:1	Digitaal	01/12/2017
18	Historische kaart	Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden	1:1	Digitaal	01/12/2017
19	Historische kaart	Atlas der Buurtwegen	1:1	Digitaal	01/12/2017
20	Historische kaart	Atlas cadastral parcellaire de la Belgique van Popp	1:1	Digitaal	01/12/2017
21	Topografische kaart	1930	1:1	Digitaal	01/12/2017
22	CAI-kaart	CAI vondstlocaties	1:1	Digitaal	01/12/2017

5.3 Fotolijst

Fotolijst bureauonderzoek: projectcode 2017K218

ID	Type	Onderwerp	Vervaardiging	Datum
F1	Luchtfoto	Toestand terrein 2017	Digitaal	01/12/2017
F2	Luchtfoto	Toestand terrein 1971	Digitaal	01/12/2017
F3	Luchtfoto	Toestand terrein 1979-1990	Digitaal	01/12/2017